

УДК 343.12

Д. А. МОРКВІН,*заступник начальника відділу режимно-секретного та документального забезпечення Харківського національного університету внутрішніх справ*

НАУКОВА РОЗРОБЛЕНІСТЬ ПИТАННЯ НЕГЛАСНОГО ОБСТЕЖЕННЯ ЖИТЛА ОСОБИ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Зроблено спробу дослідити стан наукової розробленості питання негласного обстеження житла особи підрозділами кримінальної поліції. Проаналізовано наукові праці з різних галузей юридичної науки, в яких вивчалось питання негласного обстеження житла особи підрозділами кримінальної поліції, зокрема в межах дослідження негласного оперативного огляду. Визначено напрямки, які потребують поглибленого дослідження.

Ключові слова: підрозділи кримінальної поліції, наукова розробленість, негласне обстеження житла.

Morkvin, D.A. (2016), "Scientific research of the issue of the secret search of person's housing by criminal police units" ["Naukova rozroblenist pytannia nehlasnoho obstezhennia zhytla osoby pidrozdilamy kryminalnoi politzii"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 80–83.

Постановка проблеми. Ухвалення у 2012 році кардинально нового Кримінального процесуального кодексу України докорінно змінило, крім загальних засад кримінального провадження, організацію проведення оперативно-розшукових заходів. З цього приводу є слушною думка Є. Д. Скулиша, що негласні слідчі (розшукові) дії, закріплені главою 21 КПК України, за сутністю та змістом проваджуваних дій корелюються з оперативно-розшуковими заходами, закріпленими ч. 1 ст. 8 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а окремі норми ч. 1 ст. 8 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», з урахуванням змін, внесених законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» від 13 квітня 2012 року № 4652-VI, побудовані як бланкетні та посилаються на окремі статті КПК України, що встановлюють порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій [1, с. 188]. Тому підтримуємо судження К. В. Шахової про те, що оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії є однорідними за організаційно-правовим критерієм і відрізняються переважно правовим статусом і суб'єктивним складом, адже під час оперативно-розшукової діяльності проведення оперативно-розшукових заходів може здійснюватися лише уповноваженими оперативними підрозділами, а проведення негласних слідчих (розшукових) дій – слідчим, прокурором або за їх дорученням – уповноваженим оперативним підрозділом. Крім того, оперативно-розшукові заходи проводяться з метою виявлення та попередження злочину, що готується, а негласні слідчі (розшукові) дії

спрямовані на виявлення та перевірку інформації, необхідної для розслідування вже вчиненого злочину [2, с. 121–122]. У зв'язку з цим, різні аспекти питання негласного обстеження житла особи підрозділами кримінальної поліції розглядаються науковцями декількох галузей кримінально-правового блоку. Однак після 2012 року обрану проблематику в сучасних суспільно-правових реаліях детально ніхто не вивчав. Зважаючи на це, доцільно проаналізувати наявний науковий доробок учених, присвячений різним аспектам негласного обстеження житла особи, з метою з'ясування та усунення теоретичних проблем із цієї тематики.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Після ухвалення нового КПК України вивченням різних аспектів правових та організаційно-тактичних засад здійснення негласного обстеження житла особи як виду негласної слідчої (розшукової) дії приділяли увагу такі вчені, як А. Ф. Волобуєв, А. Б. Балонь, В. Д. Берназ, О. В. Капліна, В. А. Колесник, Н. В. Михайлова, О. С. Перепелиця, Д. П. Письменний, В. Л. Побережний, О. С. Саїнчин, М. В. Стащак, О. С. Тарасенко, В. Г. Уваров, М. С. Цуцкірідзе, В. В. Шендрик, А. М. Щербаковський та інші. Водночас протягом останніх років питання негласного обстеження житла особи розглядалось і під час вивчення різних аспектів здійснення оперативно-розшукових заходів, зокрема в наукових працях А. В. Баб'яка, О. М. Бандурки, М. П. Водька, О. О. Ганжи, М. Л. Грібова, О. Ф. Долженкова, О. О. Дерев'ягіна, Л. А. Мазур, М. В. Стащак, О. В. Тарнопольського, Ю. А. Чаплинської, К. О. Чаплинського, С. П. Черниха, В. В. Шендрика та ін. Аналізуючи вказане, можна дійти висновку,

що більшість учених вивчали досліджувану проблематику під різними кутами зору, виокремлюючи різні проблемні аспекти. Разом із цим відмітимо, що і за радянських часів питанню негласного обстеження житла особи приділялась увага з боку науковців (наприклад, у працях В. М. Аتماжитова, А. С. Вандишева, О. Ф. Волинського, Д. В. Гребельського, І. П. Козаченка, І. М. Кононенка, І. М. Макаря, В. Г. Самойлова та ін.), однак лише в розрізі вивчення організації й тактики негласного оперативного огляду. Враховуючи вказане та предмет статті, вважаємо за доцільне розглянути більш детально наукові праці, присвячені питанню негласного обстеження житла особи, з метою визначення подальших напрямків досліджень питання, що вивчається.

Виклад основного матеріалу. За радянських часів, як вже вказувалося, питання здійснення негласного обстеження житла особи розглядалося під час вивчення питання здійснення негласного оперативного огляду. Так, на рівні навчальних посібників вказане питання висвітлюється в:

– навчальному посібнику «Личный сыск» (А. С. Вандишева, О. Ф. Волинський, Д. В. Гребельський та ін.);

– навчальному посібнику А. Ф. Возного «Применение оперативного осмотра при документировании преступных действий лиц, разрабатываемых аппаратами БХСС»;

– навчальному посібнику І. П. Козаченка «Тактика применения методов и средств оперативно-розыскной деятельности в профилактике и раскрытии преступлений»;

– навчальному посібнику В. М. Аتماжитова «Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел. Общая часть», розділи I–VII.

Крім того, за радянських часів окремі аспекти негласного огляду житла особи описувались у лекційному матеріалі з навчальної дисципліни «Оперативно-розысковая діяльність» (наприклад, у лекціях А. Ф. Возного «Оперативный осмотр», В. Г. Самойлова та І. М. Макаря «Оперативный осмотр»), у навчально-практичних та навчально-методичних рекомендаціях (наприклад, А. Ф. Возним та І. Н. Кононенком у навчально-практичному посібнику «Теория и практика оперативного осмотра»), наукових статтях (наприклад, В. Г. Соколовим у статті «Психологические аспекты разведывательной деятельности: на примерах наружного наблюдения»; І. М. Кононенком у статтях «Применение уголовно-правовых положений в

теории оперативного осмотра», «Субъект оперативного осмотра» та ін.). Однак, аналізуючи тодішні наукові дослідження та враховуючи те, що за радянських часів негласне обстеження житла особи відповідно до законодавства дозволялося проводити лише як оперативно-розшукових захід або метод, можна резюмувати, що на сьогодні актуальними залишилися лише положення, присвячені тактиці проведення негласного оперативного огляду.

Аналіз наукових праць вітчизняних учених дозволив умовно класифікувати їх на дві групи. До першої, на нашу думку, слід віднести праці, написані до ухвалення КПК України 2012 року, а до другої – ті, що написані після набуття чинності вказаним нормативно-правовим актом.

Так, до першої групи можна віднести такі праці:

1) монографічні дослідження:

– О. М. Бандурки «Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності»;

– колективу авторів (С. Б. Мелешев, В. Д. Пчолкін, В. П. Сапальов та ін.) на тему «Система методів оперативно-розшукової діяльності»;

– В. А. Некрасова, В. Я. Мацюка, Н. Є. Філіпенка, Л. В. Родинюка «Оперативне розпізнавання»;

– Л. В. Головіної «Оперативний огляд».

2) навчальні, навчально-практичні, методичні посібники, підручники:

– навчально-практичний посібник В. А. Некрасова, Б. В. Індиченка, В. В. Матвійчука «Методи оперативно-розшукової діяльності»;

– навчально-практичний посібник авторського колективу (Я. Ю. Кондратьєв, Д. Й. Никифорчук, О. М. Сніцар та ін.) на тему «Тактика проведення оперативно-розшукових заходів та особливості легалізації оперативно-розшукової інформації»;

– підручник В. А. Некрасова «Оперативно-розысковая діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина»;

– навчальний посібник за редакцією А. В. Іщенко та Б. І. Бараненка «Правові й організаційно-процедурні основи здійснення оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ в Україні»;

– практичний посібник М. С. Хруппа, В. А. Семенюка, Н. М. Семенюка, С. О. Трофимова «Діяльність органів внутрішніх справ України з протидії використанню коштів, одержаних від незаконного обігу наркотиків»;

3) лекції, наукові статті та тези доповідей, зокрема:

- лекція В. О. Біляєва на тему «Психологічні основи і особливості проведення розвідувального опитування, оперативного огляду, особистого пошуку і візуального спостереження»;
- лекція О. С. Острікова на тему «Оперативний огляд»;
- наукові статті С. М. Шевченко «Додержання конституційного принципу недоторканності житла», «Правові підстави та поняття оперативного огляду»;
- наукова стаття Ю. Ю. Орлова «Пенітративна техніка»;
- наукова стаття С. М. Кряковцева «Дотримання прав громадян на недоторканість житла в процесі проведення оперативно-технічних заходів»;
- наукова стаття Л. В. Головіної «Оперативний огляд – ефективний метод боротьби зі злочинністю»;
- наукова стаття Ю. Ю. Орлова «Оперативно-технічні заходи»;
- наукова стаття В. Д. Пчолкіна «Особенности проведения оперативного осмотра на предприятиях пищевой промышленности»;
- наукова стаття К. О. Чаплинського «Організація і тактика зашифрованого оперативного огляду».

Аналізуючи вказані наукові дослідження, можна констатувати, що питання негласного обстеження публічно недоступних місць розглядалося в контексті вивчення негласного оперативного огляду як різновиду оперативно-розшукових заходів і методів. Проте, погоджуючись із думкою В. А. Некрасова, В. Я. Мацюка, Н. Є. Філіпенко та Л. В. Родинюка [3, с. 177] стосовно того, що оперативний огляд як метод полягає в пізнанні суб'єктом певних явищ (подій, фактів, процесів), які мають значення для вирішення конкретних завдань оперативно-розшукової діяльності, обстежуючи і вивчаючи об'єкти, предмети, документи, що, ймовірно, містять сліди злочину, фіксуючи їх, зокрема, оперативно-технічними засобами, а його особливістю є те, що оперативний огляд проводиться винятково негласно в публічно доступних місцях (без проникнення у житло чи інше володіння особи) [4, с. 96], необхідно резюмувати, що питання здійснення негласного обстеження публічно недоступних місць розглянуто не повністю.

Однак, як вказувалося раніше, докорінні зміни кримінального процесуального законодавства України призвели до того, що починаючи з 2012 року негласне обстеження публічно недоступних місць, у тому числі й житла особи, виокремлюється в окрему процесуальну

дію, якій існує і аналогічний оперативно-розшуковий захід (оперативно-технічний захід). Вказане призводить до того, що різні аспекти проведення обстеження публічно недоступних місць, зокрема житла особи, стають об'єктом наукової уваги вчених та практичних працівників у сфері оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу.

Що стосується досліджень із другої групи, то до неї, перш за все, слід віднести ті, що були проведені на монографічному рівні та присвячені здебільшого організаційно-правовим аспектам здійснення негласних слідчих розшукових дій, у тому числі негласного обстеження житла особи. До них, зокрема, можемо віднести наукові праці С. Р. Тагієва «Інститут негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України: теорія і практика» та авторського колективу (С. С. Кудінов, Р. М. Шехавцов, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко) на тему «Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні».

По-друге, слід відзначити, що майже аналогічна тематика була предметом досліджень, проведених на рівні підручників, навчальних і навчально-практичних посібників. Так, В. П. Захаров, А. В. Баб'як та Л. Ф. Гула у навчальному посібнику «Оперативно-розшукова діяльність (особлива частина): протидія злочинам загальнокримінального спрямування» вивчають загальні аспекти організаційно-тактичних основ здійснення негласного обстеження публічно недоступних місць. Водночас у матеріалах лекцій з дисципліни «Оперативно-розшукова діяльність» такими вченими, як М. М. Перепелиця та В. В. Шендрік («Оперативно-розшукові заходи, які здійснюються з дозволу суду»), А. М. Щербаковський («Негласні слідчі (розшукові) дії та відповідні оперативно-розшукові заходи»), М. В. Стащак («Негласні слідчі (розшукові) дії»), також фрагментарно досліджується окреслена тематика. Однак слід відзначити, що на сьогодні відсутні ґрунтовні дослідження, присвячені вивченню проблематики негласного обстеження публічно недоступних місць, зокрема житла особи.

Висновки. Таким чином, на підставі наведеного можна констатувати, що на сьогодні вже проведено доволі багато досліджень, які тією чи іншою мірою присвячені вивченню різних аспектів негласного обстеження житла особи, однак здебільшого науковці або вивчають вказане питання у частині негласного оперативного огляду, або визначають лише загальні організаційно-правові засади здійснення

досліджуваного виду негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів (оперативно-технічних заходів). Водночас результати аналізу емпіричного матеріалу свідчать, що в третині випадків розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів неможливо отримати інформацію, що становить інтерес для кримінального провадження, окрім як проведнням негласного обстеження публічно не-

доступних місць, причому саме під час проведення вказаної негласної слідчої (розшукової) дії практичні працівники допускають грубі порушення конституційних прав і свобод людини. Враховуючи вказане, вважаємо, що на сьогодні виникла нагальна необхідність проведення ґрунтовного дослідження, присвяченого питанню негласного обстеження житла особи.

Список використаних джерел

1. Скулиш Є. Д. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року – імпульс оновлення оперативно-розшукової діяльності / Є. Д. Скулиш // Оперативно-розшукова діяльність ОВС: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 21 верес. 2012 р.) / Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ. – Дніпропетровськ, 2012. – С. 186–189.
2. Шахова К. В. Протидія зґвалтуванням (за матеріалами підрозділів карного розшуку) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Шахова Катерина Володимирівна. – Харків, 2014. – 225 с.
3. Оперативне розпізнавання : монографія / В. А. Некрасов, В. Я. Мацюк, Н. Є. Філіпенко, Л. В. Родінюк. – Київ : КНТ, 2007. – 216 с.
4. Грібов М. Л. Діяльність підрозділів оперативної служби МВС України: теорія та практика : монографія / М. Л. Грібов ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ : Розвиток, 2013. – 532 с.

Надійшла до редколегії 07.04.2016

МОРКВИН Д. А. НАУЧНАЯ РАЗРАБОТАННОСТЬ ВОПРОСА НЕГЛАСНОГО ОБСЛЕДОВАНИЯ ЖИЛЬЯ ЛИЦА ПОДРАЗДЕЛЕНИЯМИ КРИМИНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ

Сделана попытка исследовать состояние научной разработанности вопроса негласного обследования жилья лица подразделениями криминальной полиции. Проанализированы научные работы из различных сфер юридической науки, в которых изучался вопрос негласного обследования жилья лица подразделениями криминальной полиции, в частности в рамках исследования негласного оперативного осмотра. Определены направления, которые требуют углублённого исследования.

Ключевые слова: подразделения криминальной полиции, научная разработанность, негласное обследование жилья.

MORKVIN D. A. SCIENTIFIC RESEARCH OF THE ISSUE OF THE SECRET SEARCH OF PERSON'S HOUSING BY CRIMINAL POLICE UNITS

An attempt to study the state of scientific research of the issue of secret search of person's housing by criminal police units has been accomplished. The author has analyzed the works of Soviet scholars and stated that during the Soviet era secret search of person's housing under the laws was permitted to hold only as an operative and search measure or method, so most of scholars researched the issue only in the context of studying organization and tactics of a secret operative search. As a result, nowadays the relevant are just provisions focused on the tactics of conducting secret operative search.

The author has analyzed scientific works of contemporary scholars devoted to the secret search of person's housing and has concluded that they are mostly devoted to studying various aspects of legal, organizational and tactical principles of carrying out secret search of person's housing as a kind of secret investigative (search) action or operative and search measure (operative and technical measure). Due to the stated scientific works of contemporary scholars are conventionally classified into two groups: the first group includes the works written before the adoption of the Criminal Procedural Code of Ukraine of 2012, and the second – those written after the entry into force of the stated legal act. Based on the conducted research it has been stated that nowadays quite a lot of research has been accomplished, which to some extent devoted to studying various aspects of the secret search of person's housing, but mostly they either study mentioned issue in terms of the secret operative search or define only general organizational and legal principles of implementing the studied type of the secret investigative (search) actions and operative and search measures (operative and technical measures). At the same time it has been determined that t present time there are no thorough studies devoted to the issue of the secret search of publicly inaccessible places, including person's housing; and it has been summarized that there is an urgent need to conduct a thorough study of the issue of secret search of person's housing.

Keywords: *criminal police units, scientific research, secret search of housing.*

УДК 343.72:332.83

Н. О. ОПАНАСЕНКО,

аспірант

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТИПОВІ СПОСОБИ ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННОЮ ГРУПОЮ У СФЕРІ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА

Досліджено різні погляди вчених-криміналістів на визначення поняття способу вчинення злочину, наголошено на важливому практичному значенні класифікації способів окремих злочинів. Виділено та проаналізовано типові способи шахрайства, вчиненого організованою злочинною групою у сфері житлового будівництва.

Ключові слова: *шахрайство, житлове будівництво, організована злочинна група, спосіб вчинення шахрайства, криміналістична характеристика злочинів.*

Opanasenko, N.O. (2016), "Typical methods of fraud committed by an organized criminal group in the housing sphere" ["Типові способи шахрайства, вчиненого організованою злочинною групою у сфері житлового будівництва"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 84–88.

Постановка проблеми. Дослідження сучасних проблем у сфері житлового будівництва свідчить, що організовані злочинні групи у складі забудовників, працівників банківських установ і державних службовців використовують прогалини чинного житлового законодавства та розробляють шахрайські схеми з метою заволодіння грошовими коштами довіртелів. Слід зазначити, що такі суспільно небезпечні дії характеризуються високим рівнем латентності, але, як правило, вирішуються спірні питання між забудовниками і довірцями в межах цивільного законодавства. Так, члени організованих злочинних груп шахраїв уникають кримінальної відповідальності, оскільки маскують свої злочинні дії під здійснення цивільно-правових угод. У зв'язку з цим, криміналістичне значення мають виявлення та дослідження ознак типових способів шахрайства у сфері житлового будівництва.

Стан дослідження. В юридичній літературі дослідженню криміналістичної характеристики злочину та її структурних елементів приділяли увагу видатні вчені В. П. Бахін, Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, І. О. Возгрін, О. В. Волохова, В. К. Гавло, Ю. В. Гаврилін, Г. І. Грамович, Л. Я. Драпкін, В. Ф. Єрмолович, Г. Г. Зуйков, В. П. Корж, В. Г. Танасевич, М. П. Яблоков та ін. Розробкою криміналістичної характеристики шахрайства у сфері житлового будівництва та, зокрема, дослідженням способів такого виду шахрайства займалися такі науковці, як Є. В. Белов, В. В. Малигіна, Х. М. Михайлова, Н. В. Павлова, В. В. Сінкевич, О. В. Шаров та інші, які зробили значний внесок у вирішення цієї проблеми. Однак, незважаючи на значну

увагу до цієї тематики, деякі питання досі потребують подальшого ретельного вивчення. Так, злочинці розробляють нові схеми шахрайських посягань використовуючи негативні економічні обставини, прогалини в сучасному законодавстві та досягнення у сфері сучасних комп'ютерних технологій. Особливу суспільну небезпеку має організована злочинна діяльність у сфері житлового будівництва. Крім того, ступінь суспільної небезпеки злочину підвищується, коли організовані групи шахраїв у сфері житлового будівництва використовують корупційні зв'язки з посадовими особами державних органів.

Таким чином, **метою** цієї статті є виявлення ознак типових способів шахрайства, вчиненого організованою злочинною групою у сфері житлового будівництва.

Виклад основного матеріалу. У криміналістичній науці існують різні погляди вчених-криміналістів на визначення поняття способу вчинення злочину. Більшість дослідників криміналістичну інформацію про спосіб злочину відносять до основних елементів криміналістичної характеристики злочинів. Так, Р. С. Белкін вважає, що дані про спосіб вчинення та приховування злочину є центральною частиною криміналістичної характеристики, оскільки вони висвітлюють функціональний бік злочинної діяльності. Він зазначає, що такі дані включають в себе не тільки операціональні відомості (яким шляхом підготовляється, вчиняється та приховується злочин), а й дані про те, як дії злочинця відображаються в навколишньому середовищі, тобто які сліди, «відбитки» дій злочинця виникають у результаті злочинного пося-